

УДК 658.15

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/30.18>**Божкова В.В.**

доктор економічних наук, професор
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1557-3819>

Божков Д.С.

доктор філософії, викладач
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0114-2516>

Філатов О.Л.

аспірант
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4866-3279>

НАПРЯМИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано та конкретизовано основні аспекти безпекоорієнтованого розвитку вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання за напрямками: інформаційний (кібербезпека, корпоративні вимоги до роботи з інформацією, внутрішні бази даних тощо); комунікаційний (культура спілкування, ефективний комунікаційний інструментарій тощо); інноваційний (створення/розвиток інноваційної культури, захист інноваційних активів тощо); організаційний (ефективний менеджмент, документообіг, захист від рейдерів, стратегічне партнерство для посилення позицій тощо); фінансовий (управління фінансами, ризиками тощо); соціальний (соціально-відповідальний бізнес, екологізація, стандартизація та сертифікація тощо); функціональний (виробничий, маркетинговий, економічний, науковий та інші); кадровий (компетентність, мотивація і стимулювання, дотримання правил безпеки, чіткі компетенції, врегулювання можливих конфліктів, соціальної напруженості, тощо); техніко-технологічний (впровадження новітніх технологій, у т.ч. цифрових, тощо); інтелектуальний (раціоналізаторство, НДДКР, захист прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо). Відзначено, що система управління має узгоджуватися зі стратегією розвитку підприємства та визначати відповідну інформаційну базу, що відповідає критеріям безпекоорієнтованого розвитку.

Ключові слова: безпекоорієнтований розвиток, підприємство, напрямки.

Постановка проблеми. З поширенням у світовій економіці глобалізаційних тенденцій, цифровізації, прогресом інформаційно-комунікаційних технологій зростає кількість загроз для стійкого розвитку вітчизняних підприємств. Тому проблематика безпековості діяльності набуває все більшого значення для суб'єктів господарювання, про що зазначають вітчизняні науковці у своїх дослідженнях. Зокрема, Івченко А. [1] вважає, що безпекоорієнтований розвиток підприємства за змістом є вужчим від розвитку підприємства, адже зміни в діяльності підприємства не повинні послабляти його економічну безпеку, а мають формуватись з урахуванням безпековості діяльності.

Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б. і Занора В.О. до основних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств віднесли [2, с. 28]:

- основну (операційну) діяльність;
- фінансову діяльність;
- інноваційну діяльність;
- інвестиційну діяльність;
- зовнішньоекономічну діяльність.

Кулиняк І.Я., Прийма Л.Р. і Шпак О.Г. констатують, що всі види діяльності підприємства є взаємопов'язаними, тому необхідно приділяти увагу усім аспектам економічного розвитку [3]:

- виробничому;
- маркетинговому;
- інноваційному;
- фінансовому;

– інвестиційному та іншим.

Науковці Отенко І.П., Шкрєбень Р.П. і Харнам М.В. [4] відзначають, що серед фахівців не існує єдиного підходу в контексті забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства за рахунок збалансованості та стійкої ефективності його бізнес-процесів.

Відтак, конкретизація напрямів безпекоорієнтованого розвитку для вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні і закордонні науковці досліджували питання безпекоорієнтованого розвитку підприємств (Васильців Т.Г. [4], Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С. і Черняк О.І. [6], Еїсай Салах Абу Ісбайхах Алмабрук [7], Івченко А. [1], Кримчак Л.А., Гарбузюк В.В. і Романюк І.П. [8], Кулиняк І.Я., Прийма Л.Р. і Шпак О.Г. [3], Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б. і Занора В.О. [2], Отенко І.П., Шкрєбень Р.П. і Харнам М.В. [4], Савченко В. і Маклюк О. [9], Череп А.В. і Лубенець І.О. [10] та багато інших). Так, Череп А.В. і Лубенець І.О. – аналізували концептуальні засади економічної безпеки підприємств [10], Васильців Т.Г. – стратегії та механізми зміцнення економічної безпеки підприємництва України [4], Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С. і Черняк О.І. – моделювання економічної безпеки на різних рівнях управління [6], Савченко В. і Маклюк О. – кібербезпеку як фактор ефективного функціонування [9], Еїсай Салах Абу Ісбайхах Алмабрук – управління інноваціями виробничих підприємств на засадах безпе-

коорієнтованого розвитку з урахуванням впливу ризикогенного середовища [7], Отенко І.П., Шкрєбень Р.П. і Харнам М.В. – управління фінансово-економічною безпекою бізнес-процесів підприємства [4] тощо.

Таким чином, проблематика конкретизації напрямів безпекоорієнтованого розвитку українських підприємств в сучасних умовах потребує подальшого наукового опрацювання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення напрямів безпекоорієнтованого розвитку українських підприємств в сучасних умовах господарювання.

Об'єкт дослідження: безпекоорієнтований розвиток українських підприємств.

Предмет дослідження: напрями безпекоорієнтованого розвитку підприємств в сучасних умовах.

Методи дослідження: логічний аналіз, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поділяємо думку науковців Отенко І.П., Шкрєбень Р.П. і Харнам М.В. про те, що система економічної безпеки забезпечується принципами [4]:

- інноваційної активності;
- стійкості конкурентної позиції підприємства на ринку;
- організаційної адаптивності;
- корпоративної соціальної відповідальності та екологічності підприємства;
- функціональної ефективності.

Розкриємо сутність кожного з зазначених принципів та конкретизуємо особливості їх реалізації в контексті безпекоорієнтованого розвитку вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання.

Інновації є активним рушієм у розвитку будь-якого суб'єкта, але, з іншого боку, вони є і джерелом додаткових ризиків і загроз їх стійкості, що потребує підвищеної уваги до управління інноваційною діяльністю. Науковець Еїсай Салах Абу Ісбайх Алмабрук управління інноваційним розвитком підприємств на засадах безпекоорієнтованості розділяє на такі напрями [7]:

- систематичний моніторинг для виявлення зовнішніх загроз;
- захист від рейдерів (оптимізація документів);
- захист прав на інтелектуальну власність;
- стратегічне партнерство для стійкого впливу на ринку;
- управління ризиками та фінансовими потоками;
- створення інноваційної культури на підприємстві;
- залучення кращих кадрів та їх мотивація;
- захист інноваційних активів підприємства.

Наведений перелік можна доповнити заходами зі створенням резервного економічного фонду, страхування (з метою захисту фінансової стійкості підприємства).

Конкурентні позиції на ринку залежать не тільки від активності конкурентів (на яку не можливо вплинути), а й від ретельності в діяльності за всіма напрямками роботи. Науковці Кримчак Л.А., Гарбузюк В.В. і Романюк І.П. до елементів системи безпекоорієнтованого управління відносять [8]:

- систему загалом;
- ресурси;
- процес надання послуг;
- результати та наслідки.

Науковці Живко З.Б., Черевко О.В., Зачосова Н.В., Живко М.О., Баворовська О.Б. і Занора В.О. розширюють цей перелік і до об'єктів економічної безпеки підприємств включають [2, с. 41]:

- технології виробництва;
- фінансові й матеріальні ресурси;
- інформаційні ресурси;
- комерційну діяльність;
- інтелектуальну власність;
- персонал;
- процес управління діяльністю суб'єкта.

Стійкість конкурентних позицій на ринку беззаперечно забезпечує також наявність унікальних пропозицій для споживачів від суб'єкта підприємництва.

Організаційна адаптивність полягає у оперативності дій керівництва підприємства та у можливості трансформації (за потребою) його організаційної структури. Кримчак Л.А., Гарбузюк В.В. і Романюк І.П. виділяють три блоки механізму безпекоорієнтованого управління [8]:

- управлінсько-організаційний (формування команди кваліфікованих працівників; розробка правил поведінки; стимулювання та мотивація персоналу; визначення меж відповідальності);
- інформаційно-комунікативний (формування культури спілкування з клієнтами; налагодження ефективного комунікативного процесу і зворотного зв'язку);
- рівень матеріально-технічного забезпечення (оптимізація матеріально-технічної бази).

Кожен з зазначених блоків може бути додатково деталізованим. Так, до інформаційно-комунікативної діяльності необхідно (відповідно до вимог сучасності) віднести питання використання конфіденційної інформації, кібербезпеки. Науковці Савченко В. і Маклюк О. до кіберзагроз віднесли [9]:

- Людський фактор.
- Крадіжку персональних даних.
- Програми-вимагачі.
- Фінансові втрати (від шахрайства).
- Шпигунство.
- Фішинг.

Соціальну відповідальність підприємства, як одного з інститутів формування громадянського суспільства, можна визначати щодо: відповідності діяльності вимогам соціуму, екологічності, стандартизації та сертифікації тощо.

Функціональна ефективність має бути деталізована у розрізі кожного з видів діяльності підприємства. Так, значимими є кадрові питання, зокрема, щодо дотриманням правил безпеки, чітко окреслених компетенцій, компетентностей, врегулювання можливих конфліктів, соціальної напруженості тощо.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо конкретизувати заходи безпекоорієнтованого розвитку вітчизняних підприємств за напрямками (рис. 1):

- інформаційний (кібербезпека, корпоративні вимоги до роботи з інформацією (у т.ч. конфіденційною), внутрішні бази даних тощо);
- комунікаційний (культура спілкування, ефективний комунікаційний інструментарій тощо);
- інноваційний (створення/розвиток інноваційної культури, захист інноваційних активів тощо);

Рисунок 1 – Напрями безпекоорієнтованого розвитку підприємств

– організаційний (ефективний документообіг, захист від рейдерів, стратегічне партнерство для посилення позицій, управління ризиками, оперативність, швидкість адаптації/трансформування тощо);

– фінансовий (управління фінансами, створення резервного економічного фонду, страхування тощо);

– соціальний (соціально-відповідальний бізнес, екологічна діяльність, стандартизація та сертифікація тощо);

– функціональний (виробничий, маркетинговий, економічний, науковий та інші);

– ринковий (унікальні пропозиції для споживачів, підтримка/посилення конкурентних позицій, ефективна логістика, активна комерційна діяльність тощо);

– кадровий (компетентність, мотивація і стимулювання, дотримання правил безпеки, чітко окреслені

компетенції, врегулювання можливих конфліктів, соціальної напруженості, тощо);

– техніко-технологічний (впровадження новітніх технологій, у т.ч. цифрових, тощо);

– інтелектуальний (раціоналізаторство, НДДКР, захист прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо).

Система безпекоорієнтованого управління має узгоджуватися зі стратегією розвитку підприємства та визначати відповідну інформаційну базу, що відповідає критеріям безпекоорієнтованого розвитку. Запропоноване уточнення напрямів безпекоорієнтованого розвитку підприємств в сучасних умовах, на наш

погляд, дозволяє удосконалити механізм управління діяльністю та сформулювати практичні рекомендації щодо формування стратегічного інструментарію стійкого розвитку відповідно до визначених напрямів.

Висновки. За результатами проведеного дослідження уточнено напрями безпекоорієнтованого розвитку підприємства та відповідні заходи. Отримані висновки і результати мають практичну значущість для вітчизняних суб'єктів господарювання, а також в подальшому можуть бути покладені в основу розроблення механізму стратегічного управління безпекоорієнтованим розвитком підприємства.

Список використаних джерел:

1. Івченко, А. (2023). Модель оцінювання передумов безпекоорієнтованого розвитку підприємства. *Development Service Industry Management*, (4), 59–67.
2. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства: навчально-методичний посібник / З.Б. Живко, О.В. Черевко, Н.В. Зачосова, М.О. Живко, О.Б. Баворовська, В.О. Занора; за ред. З.Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.
3. Кулиняк І.Я., Прийма Л.Р., Шпак О.Г. (2012). Напрями розвитку підприємства в умовах динамічного середовища. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка*. Ужгород: Видавництво УжНУ "Говерла". Вип. 3 (37). С. 55–58.
4. Отенко І.П., Шкрєбень Р.П., Харнам М.В. (2020). Формування концептуальної моделі управління фінансово-економічною безпекою бізнес-процесів підприємства. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. № 12. С. 423–429.
5. Васильців Т.Г. (2008). Економічна безпека підприємництва України : стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів. 384 с.
6. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. (2006). Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. За ред. В. Гейця. Харків : ВД «ІНЖЕК». 240 с.
7. Еїсай Салах Абу Ісбайхакх Алмабрук (2022). Концептуальні підходи до управління розвитком інноваційно-активних виробничих підприємств на засадах безпекоорієнтованості в ризикогенному середовищі. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (20). С. 69–73.
8. Кримчак Л.А., Гарбузюк В.В., Романюк І.П. (2022). Удосконалення механізму безпекоорієнтованого управління діяльністю закладів охорони здоров'я в умовах децентралізації державного управління. *Innovation and Sustainability*. № 2. С. 55–60.
9. Савченко В., Маклюк О. (2024). Кібербезпека як фактор ефективності функціонування закладів вищої освіти. *Економіка та суспільство*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-24>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3553/3485>
10. Череп А.В., Лубенець І.О. (2010). Концептуальні засади економічної безпеки підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1 (5). С. 63–66.

References:

1. Ivchenko, A. (2023), "A model for evaluating the prerequisites for security-oriented development of the enterprise", *Development Service Industry Management*, vol. 4, pp. 59–67.
2. Zhivko, Z. B. (2019), *Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [Organization and management of the economic security system of the enterprise], Yu.A. Chabanenko publisher, Cherkasy, Ukraine.
3. Kulinyak, I. Ya. Pryima, L. R. & Shpak, O. G. (2012), "Directions of enterprise development in a dynamic environment", *Scientific bulletin of Uzhhorod University: Series: Economics*, vol. 3 (37), pp. 55–58.
4. Otenko, I. P. Shkreben, R. P. & Kharnam, M. V. (2020), "Formation of a conceptual model for managing the financial and economic security of business processes of the enterprise, *BUSINESS-INFORMATION*, no. 12, pp. 423–429.
5. Vasiltsiv, T. G. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy : stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: strategy and strengthening mechanisms], Lviv, Ukraine.
6. Geets, V. M. Kyzym, M. O. Klebanova, T. S. & Chernyak, O. I. (2006), *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Modeling economic security: state, region, enterprise], VD "INZHEK", Kharkiv, Ukraine.
7. Eisay Salakh Abu Isbaykhakh Almabruk (2022), "Conceptual Approaches to Managing the Development of Innovation-Active Manufacturing Enterprises on the Basis of Safety Orientation in a Risky Environmen", *Economic journal Odessa polytechnic university*, no. 2 (20), pp. 69–73. Retrieved from <https://economics.net.ua/ejopu/2022/No2/69.pdf>.
8. Krymchak L., Harbusiuk V., Romaniuk I. (2022), "Improvement of the mechanism of safety-oriented management of health care institutions in the conditions of decentralization of public administration", *Innovation and sustainability*, vol. 2, pp. 55–60.
9. Savchenko, V. & Makliuk, O. (2024), "Cyber security as a factor of the effectiveness of the functioning of higher education's institutions", *Economy and Society*, vol. 60. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3553/3485>
10. Cherep, A. V. & Lubenets, I. O. (2010), "Conceptual principles of economic security of enterprises", *Bulletin of Zaporizhzhya National University*, no. 1 (5), pp. 63–66.

Bozhkova Viktoriia, Bozhkov Dmytro, Filatov Oleksandr
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

DIRECTIONS OF SECURITY-ORIENTED DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN UKRAINE

With the spread of globalization trends, digitalization, and the progress of information and communication technologies in the world economy, the number of threats to the sustainable development of domestic enterprises is increasing. Therefore, the issue of security of activity is gaining more and more importance for business entities. The article specifies the measures of security-oriented development of domestic enterprises in the following areas: information (cyber security, corporate requirements for working with information, etc.); communication (culture of communication, effective communication tools, etc.); innovative (creation of innovative culture, protection of innovative assets, etc.); organizational (effective document flow, protection from raiders, strategic partnership to strengthen positions, etc.); financial (management of finances, risks, etc.); social (socially responsible business, environmental activities, standardization and certification, etc.); functional (production, marketing, economic, scientific and others); personnel (competence, motivation and stimulation, compliance with safety rules, competence, settlement of possible conflicts, social tensions, etc.); technical and technological (introduction of the latest technologies, including digital, etc.); intellectual (protection of intellectual property, etc.). It was noted that the management system should be consistent with the company's development strategy and determine the appropriate information base that meets the criteria of safety-oriented development. The proposed clarification of directions of security-oriented development of enterprises in modern conditions allows to improve the activity management mechanism and to formulate practical recommendations for the formation of a strategic toolkit of sustainable development in accordance with the specified directions.

Key words: security-oriented development, enterprise, directions.

JEL classification: H55, L32
